

Haljan

Inledning

Haljan eller harjan är ett norskt poängsticktagningsspel med multikortsstick. Spelet spelas av två personer eller av fyra personer uppdelade i två par. En omgång spelas i en eller två givar, och målet är att först komma upp i 121 ögon. Först beskrivs spelet på fyra personer, sedan på två.

Kortlek, rangordning och ögon

Man spelar med en vanlig kortlek om 52 kort utan jokrar. Det finns alltid en trumffärg. Den högsta valören i trumf är knekten i den utsedda trumffärgen. Detta kort kallas för *ekten* (vilket ungefär betyder *den äkta* på svenska). Den näst högsta valören i trumf är den andra knekten med samma kulör som trumffärgen. Detta kort kallas för *uekten* (*den oäkta*). Om till exempel spader är trumf, så är spader knekt den äkta och klöver knekt den oäkta. Under de båda knektarna kommer övriga kort i trumffärgen, från högst till lägst: ess, tio, kung, dam, nio, åtta, sju, sex, fem, fyra, tre och två. Notera att tian sticker kungen och damen.

I den andra färgen med samma kulör som trumffärgen rangordnas korten i samma ordning som trumfkorten under den oäkta, det vill säga ess, tio, kung och så vidare. Rangordningen är densamma i de två färgerna med annan kulör än trumffärgen, dock med knekten placerad mellan damen och nian eftersom den inte ingår i trumffärgen. Kortet från högst till lägst är således: ess, tio, kung, dam, knekt, nio och så vidare.

Ögon (kortpoäng) kallas för *au'onn* på norska. Den äkta, den oäkta och de fyra essen är värda 11 ögon var, tiorna 10 ögon, kungarna 4 ögon, damerna 3 ögon och de två knektarna med annan kulör än trumffärgen 2 ögon. Det finns sammanlagt 138 ögon i leken.

En omgång i haljan spelas i en eller två givar. Den första given kallas för *langen* och den andra för *ut'n*. Den som tar det sista sticket i den första given vinner 10 ögon. Den andra given avgörs alltid före sista sticket.

Given

Fyra spelare är placerade korsvis runt ett bord, och spelarna mitt emot varandra utgör ett par. Given går liksom spelet i övrigt medsols. Givaren delar ut en vända med tre kort till varje spelare med början hos spelaren till vänster, slår upp ett kort som anger trumffärgen och delar sedan ut tre kort var till. Resterande kort utgör talongen och placeras i en hög med baksidan upp ovanpå det uppslagna kortet, så att detta fortfarande sticker ut. Varje spelare skall nu ha sex kort på handen.

Det är tillåtet för givaren att titta på sin partners kort. Det innebär att hen i varje vända först ger tre kort med baksidan upp till spelaren till vänster, tar nästa knippe om tre

kort, tittar på bildsidan av korten, lägger ner korten med baksidan upp framför sin partner, ger tre kort med baksidan upp till spelaren till höger och till slut lägger tre kort med baksidan upp framför sig själv.

Om det krävs två givar för att avgöra en omgång, så är det alltid samma spelare som ger i båda givarna. Om en ny omgång skall påbörjas, går turen att ge däremot vidare medsols.

Spelet av korten

Sticken i haljan är multikortsstick. Varje spelare spelar normalt tre kort till ett stick. Förhand spelar ut till det första sticket genom att lägga ut tre valfria kort med bildsidan upp. Turen att spela till sticket går vidare medsols. Var och en av de övriga spelarna lägger i turordning ut tre öppna kort. Det finns inget krav på att följa färg. Spelarna får alltid lägga vilka kort som helst.

För att sticka över den som spelar ut, det vill säga för att ta ledningen i sticket, måste den spelare som står på tur sticka *vart och ett* av de tre korten som spelades ut. Ett enskilt kort i en sidofärg sticks genom att spela ett kort av högre valör i samma färg eller ett trumfkort. Ett trumfkort sticks genom att spela ett trumfkort av högre valör. Om någon spelare tar ledningen från den som spelade ut, måste övriga spelare för att ta ledningen sticka vart och ett av korten från den spelare som sist tog ledningen.

Om ingen spelare sticker de utspelade korten, vinnas sticket av den spelare som spelade ut. I annat fall vinnas det av den spelare som sist tog ledningen. Kortet i sticket tillfaller det par som vinnaren tillhör. När sticket är avklarat, drar varje spelare tre nya kort från talongen. Den spelare som vann sticket drar först, och turen att dra fortsätter medsols. Den spelare som vann spelar ut till nästa stick.

När spelarna fyller på sina händer efter det tredje sticket, återstår det bara fyra kort i talongen inklusive uppslagskortet. Spelarna drar i detta läge ett kort var, så att de har fyra kort på handen. De två sista sticken spelas sedan med två kort var från varje spelare enligt motsvarande principer som de första tre sticken. Sammanlagt spelas det fem stick i en giv som spelas färdigt.

Den spelare som har trumftvåan på handen får byta ut uppslagskortet som anger trumf mot tvåan. Bytet får ske närsomhelst, förutsatt att spelaren har tvåan kvar på handen och att uppslagskortet ligger kvar på bordet. Om en tvåa slås upp, kan förstås inget byte äga rum.

Avslutning

Det finns sammanlagt 148 ögon att spela om i en giv inklusive sista sticket. Det innebär att en part i princip kan nå målet på 121 ögon redan i den första given. Dock gäller en specialregel som säger att en part bara kan vinna i första given om den tar alla stick. Om en part tar fler än 119 ögon men motparten tar minst ett stick, får den första parten bara tillgodoräkna sig 119 ögon medan motparten tilldelas 29 ögon. Notera att detta gäller även om motparten bara tar ett stick utan några ögon.

Om den ena parten har tagit alla stick i den första given, har den vunnit *klump* och får två poäng för segern. I annat fall räknar båda parterna antalet tagna ögon, och därefter spelas den andra given. Poängen räknas och bokförs här löpande. Så snart en part når 121 ögon, har den vunnit omgången och får en poäng för segern.

Världsmästerskapet i haljan den 25 september 2021 i Skytterhuset, Gravem, Sunndal kommun, Møre og Romsdal, Norge. Källa: Inlägg på Facebook av Henrik Gravem.

Spel på två personer

Spelet går till som på fyra personer med följande undantag. Givaren ger tre kort var till båda spelarna med början hos motspelaren, slår upp ett kort, och ger sedan tre kort var till. Givaren har inte rätt till insyn i några av korten som delas ut.

Den spelare som inte är givare är förhand och gör det första utspelet. När spelarna skall dra kort efter det sjunde sticket, återstår bara fyra kort i talongen. Spelarna drar två kort var, så att de har fem kort på handen. Det näst sista sticket spelas med tre kort från varje spelare, och det sista sticket med två kort. Sammanlagt spelas det nio stick i en giv som spelas färdigt.

Varianter

I boken Spillefuglen från 1970 ges en beskrivning av spelet som på några punkter avviker från ovanstående text. Spelet kallas här *harjan*. Någon fyrmannavariant finns inte med, utan det beskrivs som ett spel för två spelare. Den äkta kallas för *visse fil* och den oäkta för *uwisse fil*. Båda är värda 12 ögon var, vilket innebär att det sammanlagt finns 150 ögon i en giv som spelas färdigt.

Det minsta antalet kort som kan spelas ut till ett stick är tre, men om en spelare har tre kort eller fler i en färg är det tillåtet att spela ut alla kort i färgen samt om så önskas ytterligare ett kort i en annan färg. Det innebär att ett stick kan bestå av ända upp till sex kort (fem kort i en färg plus ett kort i en annan färg eller sex kort i en färg). Precis som ovan gäller att motspelaren måste sticka vart och ett av de utspelade korten för att vinna sticket.

Spillefuglen ger ingen tydlig instruktion av hur man gör när talongen inte räcker till för att båda spelarna skall kunna återställa sin hand till sex kort. Den enklaste regeln vore att låta båda spelarna vardera dra hälften av korten från talongen och tillåta att sista sticket spelas med ett eller två kort. Alternativt kan man som i reglerna ovan kräva att spelarna spelar minst två kort i ett stick. En spelare får då aldrig spela ut så många kort att spelarna bara har varsitt kort kvar på handen efter att spelarna har dragit kort från talongen. Om en spelare till exempel har fyra kort kvar och talongen är slut, får spelaren spela ut två eller fyra kort – det är i detta fall inte tillåtet att spela ut ett eller tre kort.

Regeln att uppslagskortet får bytas ut mot tvåan i trumf finns inte omnämnd i Spillefuglen.

Om förloraren inte har tagit ett enda stick, har hen blivit *harjan*. Detta ger vinnaren tre poäng. Om förloraren har tagit minst ett stick men har färre än 30 ögon, har hen blivit *jan*. Detta ger vinnaren två poäng. I annat fall får vinnaren en poäng. Regeln om att en part bara kan vinna en omgång redan i första given om den tar samtliga stick finns inte omnämnd.

Vinstnivåerna ger en förklaring till spelets namn. Jan är en allmän beteckning för den som har förlorat på en högre nivå och används också på svenska. *Hal* är förmodligen en norsk dialektal form av ordet *hard* (*hård* på svenska). Haljan eller harjan kan således förstås som en ”hård jan”, en värre förlust än en vanlig jan.

Källor

1. Halian. Inlägg på Kortregler.no av signaturen sromfo. 13 februari 2011 [läst den 23 oktober 2021]. <https://kortregler.no/halian>
2. Konversation via epost den 23 oktober 2021, den 2 november 2021 och den 4 oktober 2022 med Henrik Gravem, Gjøra, Norge.
3. Haljan 26.11.2013. Videoklipp på Youtube. 26 november 2013. <https://www.youtube.com/watch?v=G0f2A7CeGBY&t=186s>
4. Henrik Gravem, ”VM er godt igang på Gravem”. Inlägg på Facebook den 25 september 2021. [https://www.facebook.com/groups/1599629560197799/posts/1827640937396659/?_cft__\[0\]=AZXNyvKFzdE5OGAB9vb0icxjW9kCZl65AOk1vmd_VQRd13jyfyey8HZVwmDwmZiqHVnQCOLQNRtZQOt86GjYXHIKxSIGrvqqtLKwlbX_z5oKZ8v3XZW0tLJy-TuTiY05mP3UbqN069IMKN4XgsX5VAuS&_tn_=%2CO%2CP-R](https://www.facebook.com/groups/1599629560197799/posts/1827640937396659/?_cft__[0]=AZXNyvKFzdE5OGAB9vb0icxjW9kCZl65AOk1vmd_VQRd13jyfyey8HZVwmDwmZiqHVnQCOLQNRtZQOt86GjYXHIKxSIGrvqqtLKwlbX_z5oKZ8v3XZW0tLJy-TuTiY05mP3UbqN069IMKN4XgsX5VAuS&_tn_=%2CO%2CP-R)
5. Per Hagen och Ola Veigaard, red., Spillefuglen 1, 3:e uppl. (Chr. Sibsteds Forlag, Oslo, 1970), sid. 53.
6. Det Norske Akademis ordbok, uppslagsordet ”haljan”. <https://naob.no/ordbok/haljan>